ה מ א ס ף

חדש שבט תקמח

תולדות גדולי ישראל

תולדות רבנו משה בן מנחם זצ"ל

מי חכם ויבן את אלה וינדע את פי ה' וגדולת מעשיו / ידרוש בכל נפש בעמיקו המחקר / לפניו יגלו מוסדות קבל בלשתו ל מסלול הבחינה בנקודה בעשרה מאמרות הגיונית / אשר האחד הוא עשה והשעשע המה מקריס / ומן השעשע הכי נכבד המאמר המצטרף / הוא ייסר לכת וירחה נפלאות מתורותיו / בכחו נדע / כי אין רע מחלט בבריאה / כי אם רע דמיוני אשר אם נה הבורא לעוב לנו ולפקל לפנינו דרך החקירה בנפלאות מעלליו / כי עין לא הביטה אתך לא תדע מתק המור / נפש לא רעדה מתפוצות המלחמה לא תקעצב בנוה שלום / איש לא ידע אלי לא יבין בעוב הבריאות / ובאר לא נתן לב לראות שכלות לא ירוה בנועם החכמה ; כל זאת הבין ונם אתה יוצר—כל עת רצון בעוזו מחשבי קדש ויאמר יהי ! ויגולל אור ואתך / עוב ורע / ריב ושלום / בלהות ודומיה / שכלות וחכמה / בלתי אבל למוך / בלמות — אבל סדרים . ועל האדם אמר הבט אבל ומלואה / מכתב אלהים היא / חרות אם עובתי חכמתי וגדולתי / אם עין— שכל עינך תראה חסדי בוראך ברדתך אל עומק נפלאותיו / ותדבר פלאים מן האוב אשר ביער על אחרו אשר בלבנון / תביר רומעות עושה גדולות לבבודו ולתפארתו / תבין לדקת

כאב הרחמן על דרותיו בהבדיל בחותיהם לים למועד אשר
סם לו רצונו יקעלה • זאת נחלת עבדי ה׳ אשר להם תון
שומעת / עיניים פקוחות ולב נבון ; לא כן עין — כסיל אשר
קעבור על כל / ודרוש לא תדרוש את תודותיו / כי אם רגע
קעמוד בו / תשתאה / ותפן לאחור / וסיקה כאיש מתעתע
במדבר הולך ונסוע מבלי מצוא מקום לעמוד : פה יאב כי
טויהים • חפש תתחלק להקת הכסילים המשליכים החקור
בדרותים אחרי גיוס לבתי רחצים / אלא יחבקו תענוגי עולם
וינשכו לבם בשמחה / עד ישבעו שמחות ותגעל נפשם בם /
מחנו לנגוע עוד / כי מלאו גויהם מחומם העונג מבלי תת גם
חלק לנפשם / והנפש תוחיל עת יבא יומם לקחת מהם נקם
ותחדל מאחם לדומים קולות החקירה אשר לא תעוזר את
המשכיל כל ימי חלדו ותשחיר עובתה לנצח • והרחם הטבית המה
תכזים אשר בם רות ה׳ רעה מעודם / יקברכו בלבבם לאמור :
הלא חסרנו מעט מאלהים / ואיך נרד בשפל לרעות בנאות
חלד ; לתכלית רחוק נברחנו / ואיך נתנהלה לאט לבוש לב
על קניני העולם השפל ; לא נביט בם כן תדבקנו התשוקה
ונמלא טעם בטעמם ; למען נשמחנו לא נחשה / למען רוחנו לא
נשקוט ; כוס ובכי שק ואפר ידריכנו על במתי הדעת / עונות
נפש וכפוף רוח כחגמון יוליכנו אל הר אל ; חנון ה׳ ורחום יחום
על עניינו וירחנו נפלאות מגבהי מרומיו • והיו התכזים
האלה כטעלפים / במחשכים יגביהו עוף / ולעת קורח שחם
בעפעפי שחר והמה זוחלי עפר • לא להם ולא לבני בליעל
כתבתי המאמר הזה [הכולל חקירות בתולדות הים לדיק וחכם
אשר כל ימי חלדו הלך לפניהם לאור את נתיב החמת / ובמותו
לא לקח הכל כי השאיר אחריו ברכה תשתעף לדור אחרון] /
כי המה לא יקראו את מאמרי / ואם יקראוהו היעד בעיניהם ? —
אך לך הים הכינים ! אשר תעמוד בתוך הרחק משתי המערבות
האלה / לך לבדך לשוף מלאי / לך אחי ! אשר ידעת מצות
התעמוק בכל החכמה / ולחכוס בהתהלכך להתענג / בא נא
אתי / וחזוני יד נלכה לדרוש את מעשה ה׳ כי נורא הוא ;
נלכה נבחנה יחד תכונת הים מרומם מאלפי אלפים תכזים אשר
בגילו / למען דעתו ודעת חסדי יוצרו אשר שמהו לנגד עמים •

ואם ידעת מלות לומות ומופתי על מבלי יעתק צור ממקומו ,
ואם ידעת בחון קשר הסבות והמסובבות בכל פעל ה' , ולמלות
בקשר הזה לות ופלא יותר גדול ונפלא מכל הנפלאות אשר
נגד לו חוץ לעבע , גם ידעת כי יום יום יעמוד לנו החלהים
טובות נפלאות מבלי הפוך סדרי הבריאה ; עתה , בהשכילנו
ודרשנו אחרי תולדות הלדיק הזה , אשר כל עוד גדלו הסבות
המונעות מלהביאו אל רום השלמות , כן נפרלו בלבו ביקר עוז
סבות וכחות נגדיהן עד כי נעשה רחשון בעמו ויחיד בדורו לשם
ולתפארת , תכיר כי מאת ה' היתה נסבה כי חפץ להגדיל
שמו בקרב הארץ .

* * *

מחוק החקירה בתולדות איש חכם ותכונתו , יהי' גם
לדרוש ולדעת בית לבותיו מקום מולדתו ומן גדולו
ותנוכו , מלבו ומלב האנשים אשר נלוה אליהם , לדעת אם בן
גדולים בעלי מדע הוא , אם בן בעלי הון ונדיבי לב אנשים
אשר יאהרו מורי חכמה לבניהם , עשות להם ספרים ולפזר
מחירם בסף ; גם לקור אחרי תכונת מקום מולדתו , אם
נמלאו בו חכמים וסופרים , ולדרוש אחרי זמן חנוכו אם בי'
דור הזמן הזה דור דעה , ואם נתגדל בין חכמים מגיבי נועם
השמחה בהעמיד תלמידים הגונים ; או אם חנכו ה' הון די
בלבל את נפשו למען יוכל את עתו להגות בחמרי בינה ; או
אם עבר בו רוח קנאת קנאת סופרים אשר הרתיבו בנפשו עוז
לסקוד עלי דלתי החכמה למען היות כמוהם ; או אם תשוקת
הכבוד תמלאהו לחרף נפשו לשבול העמל ויגיעת אשר מבלעדם
לא יקנה חכמה ודעת מספיק ; והי' אם ימלא איש שלש בחתי
מהחכמות והמדות המכבדת לבעליהן , ובחת מהסבות שזכרנו
אלך לבבו לקנות לו כתר שם טוב העולה על ראש חנשיא ,
לא נחשבהו לדבר נפלא , אשם ידענו כי זה כל האדם , עתה
יהי לבבו בקשוקה מן התשוקות התלה קביעתו אל נפי מרומי
השלמות . אמנם אם נראה איש ידיו לו רב בחכמות רבות ,
בן איש קטן הערך , ילוד עני ואשר לחם , בעיר קטנה

ומכשים גם מעט דלים ופחותי הערך *) ; אם נראה לית יגביה עוף כנשר תשר ידאה למול שמם הקבוצה ולא ילאה לף כי הוא בדור האל כמעט להשיר מלתו מקום הבערות לחרין תשר בחשך הלכו דורות רבות תשר לפניו **) ; אם נמלא יועץ פלא בין עם לובב עלות מיום גלה מארצו ושלוב תכמה מימים ימימה [לולי חסד ה' האיר עיני הגולה מעת לעת בתכשים זכי הרעיון כהרמב"ם והראב"ע והר"י קמחי ומכשי התורה שבכל דור ודור] ; אם לא נכחד מחקנו כי לחים הוא בעזנו עיר מולדתו הי' גר לומלל בתין לחם ותין שמלה ולרם תין כל כי אם גויתו ובעתונו בה' מעוזו ; הלא נוסיף להפליא / הלא בקול גדול נקרא : מלחים היתה לנו זאת ! ובחמת הפלא הזה קנאת סופרים ותשוקת הכבוד לא ידע / כי לית סופר ? — לי' שוקל מחלית השקל מחיר חכמה לא יותן סגור תחתיה ? לי' מונה לת נכבדי ארץ לית הוגה בחכמות ? לית תתעורר תשוקת הכבוד בלב יודע מרת נפשו ונפש עמו על נפש יודע בינה ? לי—כבוד וחופר הון ? לית כבוד חכמים בין עם כלו לומר כבוד ? — אפס נמלטו בתולדותיו עוד סנות רבות המונעות לת העיון והשקידה / כמו חולשת הגוף / המחסור / לפיסת המורה / ופחד המקנאים / וכבל זאת הי' הלוך ורס ידו בכל ועל כל לתיו גדל / מי זה יריים לב לומר : שקר בפיך / בחמרי : לגבע תלמים היה ! ואתם אחי ! ברך לה' תכרעו כי מלאתם תן בעיניו / פקד ה' לת עמו לקרוא דרור לבינתם האסורה בנחשתי העלה זה ימים רבים / ויתן להם מורה תשר יובילם בדרך

האמת לעוב להם כל הימים !

בשתים עשרה לחדש תלוב שנת תפ"ט הוליד **מנחם** סופר ומלמד תנוקות בקהל דעסויא לת **משה** ושם

משתו

---

*) מאן פרגלייבט מענדלסזאהנס אייגנע ווארטע אין דעם אויפזאטץ ווידר מיבאעליס רעסצענזיאן אין דאהם'ס בוך איבר דיא בירגערליבע פרבעסרונג דער יודן / אום צווייטן טייל .

**) מאן פרשטעהי הירארנטר רען דאמאליגען צושטאנד דער אויפקלערונג אונד דער ליטעראטור אין דייטש לאנד .

משא זיסא • לזכר עולם יהי סמוכה לתמר : תצריכם לנוח
הלדיק כי נעים נורליכם ! בינו זאת אלבי חמת ! סופר
ומלמד תנוקות הי' חני משה ' ואתם ידעתם כי זה כוח המלב
התחתון וכחונה נמשכה • לא יספח בה רק לנוח לנוח המבקש
מחסה מפני זלעפות רעב ' גם עושר גם כבוד לא"נחלו לאנשים
החלה ' ולמלים מחלד הורדו בגלות המר הזה [מי זה יסר לבב
ירלה ברוע המעמד הזה הרחוי להתכבד ולשאת ברכה מכל
פנותיו ' מבלי מלוח קונה על חסרון ידיעת בוזיו ?] וכבל זאת
פרם לו מפתו ויסקהו ממימיו ' עד לאתו מעיר מולדתו ולא
עזבו לנאת עד אשר פלר בו מלוד • אמרו לנדיק כי עוב ויאכל
פרי מעלליו •

משה הוגה לבית הספר וילמוד שם כדרך כל נערי בני עמינו
המלפלפין דיני גיטין וקדושין ניזק ומזיק וכחונה ענינים
רבים העולים מעל להשגתם בערם ידעו קרוא פסוק ע' במקרא
כדא ' ובן שש שנים למד כפר הלבה ותוספות • [ורלוי להזכיר
פה דברי חוכב דבק מלח ריעו ותלמידו ר' דוד פרידלענדר אשר
ספר מה שזמע מפי החכם מ"כ ' כי גם בימי החורף השכים אביו
להביאו על בית המדרש ' עודנו נער בן שבעה שנים רק המזג
והטבע נשאו על כתפו הולך בחדרתו בשעה ג' או ד' בבוקר
לאחרי אשר השקהו מעט מים חמין (טע) •] אמנם לא
כאחד הנערים הנער משה ' עודו בחנו"ורוח הבחינה נלח עליו '
וירא כי לא זה הדרך לבא לעשר ולחת ' כי אי אפשר
להבין תוכן מלמר לחד על בוריו מבלי דעת דקדוק הלשון '
ואין בידו לעמוד על הדינים והדקות אשר יסדו האחרונים
מבלי בחון תחלה גבולים ראשונים ' לכן שם אל לבו להגות
בספרי תנ"ך בשקידה רבה ' וירגיל עלמו לכתוב ל"הק לא
ונקי ' ובהיותו בן עשר שנים חבר לזה שירים • ואחר זמן
בעברו עליהם בעין בקורת לא מלאו חן בעיניו ' ויאמר : כח
הוה חסרה נפשי ' אין בם תכונה למלאכת השיר ' היא מסוגלת
יותר לאחד אל לב התבונה מלשחק בדמיונות שוטות בכח המדמה '
ולא חבר עוד שיר ל"הק כל ימי חייו • ואף שמלאנו רשימו
מהעתקת ס' תהלים ויתר השירים אשר העתיק ' שנם
בחכמת השיר ידיו רב לו ' עכ"ז חשב עלמו כבינוני בענין הזה '

כנראה בקברת אשר כתב בהוצאתו לאור העתקת הכלים למשורר המפורסם ראמלער , ובקש ממנו לבקר את מלאכתו ולשפוט עליה . בשקידה הוזקת למד את התלמוד מפי רבו המפואר ר' דוד פרענקל זצ"ל מחבר ס' קרבן עדה סמי' חב"ד בק"ק דעסויא נעתם היה . וס' תנ"ך למד מבלי מורה . וסופר לי מאיש נאמן אשר הי' תגרו בבחרותו בברלין , שהיה יודע ממש כל ספרי תנ"ך בע"פ .

בינת ההיה אנה ה' לידו ס' מורה נבוכים להרמ"בם זצ"ל , וירץ משה כי עוד הוא להשכיל ונחמדים בחיותיו , ויתאמץ בכל כחו לקרותו ויהגה בו יומם ולילות עד כי עמד על עמקי מחשבותיו ולכן עד יום מותו זכר את הטוב אשר נחל ממנו , ולזה שכח מעיין אשר רוב בו רשמים למשונו לדבר חכמה אשר בלתה נפשו "בליה , כי הוא הי' יסוד כל ידיעותיו . ובזמן כל חכמי הדור המשכילים בחכמה יסי' מי שיסי' ספר המורה למעין ישיקוהו , גם ברכות יעשה להם מורה הוא , כי כשמו כן הוא מורה דרך ליסרים בלבושם , ישרים דרכיו לדיקים ילכו בם .

הנפש והנוף המורכבים יחד כל ימי חלד , לא שנאים כאחים יחד וחלק בחלק יקחו במנת בוסס בארץ , בכל זאת יתראו גם כשנים שים על לחיו . שים לך נוסך לבן בשמחה משמין בשרו בתענוגות הגופניים , מפיל תרדמה על נפשו , ויעשיה כלי סגור בלתי מוכשרת לקבל טוב , ושים לך הוגה תענוגות מבלי שום לב על גופו ועל מחשוריו , עוכר בשרו ומבלבלו ; כן הי' במשה , בהגותו יומם ולילות בחכמה ובהעמיקו מחשבות לבוא עד תכלית כונת המורה , שגם בגופו ויעש חולה , השחית תאוותו בשרו עד יום מותו . וכמה "אמר לפעמים בשחוק מרעיו בדרך שחוק : " הרמב"ם הי' , " הסבה להשחתת תאוותי , הוא עבר בשרי ובעצמותי נחלשתי , " ובכל זאת תהגה רבה להבקיע , כי הוא הפך שעות רבות , " בימי חלדי מאכל למחיה . ושם בבלי דעת אחת עשה עמי , " לרעה בחלים את גופי , אלא שבעתים היטיב לי בהבריח , " את נפשי בלמודיו הרמים . "

ויהי משה בן שלש עשרה שנה וילך רבו ר' דוד פרענקל לברלין כי נתקבל לאב"ד בקהלה הזאת ומשה שמור כל בשאר בית אביו מבלי דעת מלוח מפנו לרוח נפשו מאחר המכתם המסתור והמרכולת אשר יפנה אליהם רוב נערי בני עמנו אחרי קבל עליהם עול מלוח ׳ מלאכות גמבוות שבשבלם הורד אליהם עם ישראל בגלות המר הזה *) ׳ כי׳ קון ודרדר בעיניו ׳ כי מלבד הטעמ זהיניעה והדוחק המחויים עמהם ׳ גם הון ותפקוחות בקרבם • כי לא יחי׳ נפש מבלי הונות לים את רעהו ׳ ומשלוח יד בדברים אשר לא כן ; ויאל משה את פני אביו לשלחהו לברלין מושב רבו ויפגר בו מלוד ׳ ויניחהו ללכת • וילך משה מעיר מולדתו וילך לברלין בשנת תק"ג ׳ והוא בן ארבע עשרה שנה •

בבואו לברלין מבלי דעת מלוח מזון פעודה לחת פלך אל רבו לבקש מחתו תרופה ׳ למען להבחתו אשר לחפנו • ויהי פם לים נדיב ועוזב לבב חוסב לת לחפני התורה ושמו ר' חיים בומברג זי"ל והוא פכין לו עליית קיר קטנה ללון פם ׳ וגם נידה עשה לו פעמים בשנה ׳ כי המליץ בעדו רבו פנוכר • ויהב פם ימים רבים ׳ מפי רבו למד חבמת התלמוד ׳ ובשתר שלשו דרם חכמה • ובבית ר' חיים הכ"ל מלא טרף לבלתי היות נעזב • כל מכיריו לתבונתו כי ידע להתעלם עם כל לים בלחבים וימלא חן בעיני כל רואיו ׳ לגל בכל זאת לא גלה לאים סודו ׳ ובל ידע לתום לת תריפתו על דברי בינה כי ירף מפני חמת המליך • מדת הבושה לחות הטעמה היתה מלבשתו מנעוריו עד יום מותו [ומדה הזאת הפיתה מורך בלבבו להיות חרד נגד כל אדם ׳ ולפ בדברים אשר לדק גם מדברי לים ריבו לא הרים לשונו לדבר קשות ׳ כי אם בשפה רכה והחויק לת עצמו תמיד בתלמיד החומר : תורה היה ובלמוד אבי

ירוך

---

*) איך רעדי הער בלאס פאן דעם קליינהאנדל אונר טרעדל ׳ דען צו וועהלין נור דרוק אונד מאנגל נעטיגן קענען •

לריך *) ולזאת תצדוהו מקנאין לחונף • תמנם לא כן הוא
משה לף כי היה עניו וסבל רוח מכל האדם לא דבר בלב ולב /
חלקלקות לא ידע נפשו / לף היות מנעוריו חרות על לוח לבו
להסיב תיאם במענה רך / ומורך חדל לישים בקרבו גם עד
זקנה / לכן לא הוכיח מימיו מוס עקש בפה מלא / כי אם
ברמיזה המועלת למבין • וחברון הוא אשר החדיל מלתנו רבות
מלמודיו הרמות גולד מתכונת נפשו הנסייתה בדוחק ומער כל
ימי עלומיו •] בזאת פניו לא הניחתהו לבקש מלים מסעור
לנפשו השוקקה לדעת / כי הי' קטן בעיניו ויאמר : מי אני
ומה כחי כי תאליך יהבי על זולתי עקב אשר שמתי נפשי לבקש
תבונה ? לכן הסתפק בפת חריבה כאשר ספר לפעמים
בחברת לחביו / כי בהיותו במלב הדוחק הזה בקנוקו ככר לחם
רשם את הככר לכמה סעודות על כמה ימים לדעת עד היכן
יגיע ספוקו / ולא אכל לפי רעבון נפשו כי אם לפי כח ספוקו •
בחון זאת / הקורא המשכיל ! ודע לך כי מדת ההסתפקה כזאת
היא זרה מאוד בינינו / רבים הם התלמידים אשר אתנו חכמים
בעיניהם יסבו מתעללים ועמוני יד ויאמרו : כהני על עליון
נחנו / ועל העם לתת ברכה על בתינו / מפקם יאכילונו
ומיינם ישקונו / כי עבדים המה למו — • בכל הלחץ אשר מלא
משה בימים ההם / לא סר מני אהל החכמה / ויהים לילות
כימים לדרוש אותה ואת תולדותיה • אך עוד הוא מתמך כל
כחו לדרדק על מעמקה / וירא כי לא יכול לה / כי חסר מאתו
ידיעת הלשונות ובפרט לשון יוני ורומי שרי לשונות העמים /
ככבודות מדובר בם / וידע כי כל עוד יקרבל בם יקשה לו
למודם / כי המה דברי זכרון / לא ישוגם על בוריים כי אם
העלם זך הרעיון / ובשחרונה יהי זה חסרון לא יוכל להמנות /
ויתעצב על לבו עוד / ברותו קוסי הלמוד הזה מבלי מורה
דרך / ומבלי ספרים המסבירים לקח טוב • וגם דרך השלמה
כי סגור בעדו / כי פחד לגלות לאיש מגמת לבבו / כן יודע
הדבר

---

*) ועיין בהמאסף לחדשי תמוז אב ואלול משנת התקי"ה באגרותיו
אל הרב ר' יעקב עמדן ז"ל •

הדבר ויחשבהו להולך לרחוק עקלקלות ויעבור עליו חמת
הרודפים • לאמת עודנו יושב בדד מבלי פורש לו מה יעשה /
והלהיט הורהו לים תשר סקל לפניו דרכו • בן קיש לים פרשה
עוסק במלאכת הנתוח וחכמת הרפואה בברלין והוא רופא לת
חשוקת משה ויקלוב לו רביעית שעה ליום ללמוד עמו התחלת
למודי לשון רומי • ויהי בידעו המשקלים והבנינים בלשון רומי /
ויקנה לו מדרש מלים יען נוסן בלשון הזה / בעד מעט כסף
תשר קמץ משכרו תשר נתן לו רבו עבור טרחתו להעתיק לו
מכתביו בכתב יושר / ויתאמץ מאוד לקרות ספרים בלשון הזה •
לאמנם כל זאת עשה בחדרי חדרים ובמירה מעולה לבל יודע
החולה / כן יקנאו בו אחיו ויעבידו קול לאמור : סר טעמו
עוד לת תורתו ויספיק בנת לל נכר / כי כן דרך עקבי
לבב / בראותם לים דורש דעת / רע רע יאמרו עליו / ויכבידו
עליו מלים לבקש לו תואנה ולאת נפשו לשוא מנת שוללים יתנוהו •
לו חכמו ישכילו / יבינו כי ידיעת הלשונות היא יסוד כל חכמה /
והחכמה היא יסוד התורה • ומאת בחכמה סוגר בעדו דלתי
התורה / ואין בידו מאומה כי אם גופים בלא נשמה •
אחרי זאת התחיל משה לדרוש חכמה מספר החוקר לאקע לים
בריאתניע תשר כתב חקירת רבות בנה לותם בשם משכל
האנושי / והוא כתוב בלשון רומי / וייגע מאוד על דבר הספר
הזה / כי אחרי תשר לא נן עדן הלשון הזה על בוריו / בכל
מלה ומלה הוכרח לדרוש לת המדרש מלים תשר לו / ואחרי
בנותו לת המלים דרש לת חבור כל מאמר / ואחרי עמדו על
החבור בתן לת מחשבות המחבר ולת משפטיו לם לדקו יחדיו •
ובשקידה הנפלאה וביגיעה רבה סותת קרן לת הספר הזה על
פני כלו / לפי כי בכח העיון הזה הקל עליו הבנת יתר
הספרים הנכתבים בלשון הזה / עד תשר קרא לת הסופרים
והמחברים הזקנים בטוב טעם ודעת וימלא מחמדים לנפשו •

בעת ההיא היה בברלין הרב ר' ישראל מחבר ספר נצח
ישראל לים פולניא גדול מאוד בתורה ובחכמה ולו
רעיון זך ולב רחב / נדף מארץ מולדתו בחרון לף המקנאים
תשר שטמהו על דבר תהבתו לת החקירה / ויתחבר אליו משה

לקחת לקח מפיהו • כבר אמרו החכמים גדולה אהבת אחים
לגרש מאהבת אחים ללידה / שמעלי יבקש אחלל כמוהו /
להנשם בגרונו / לוקח אהב משה את רבו ישראל והרב אהב את
משה • ויהי בלבקש יחד על הכלית אחת למד משה מפי
רבי ישראל חכמת המדידה מס' לייקלידעס הנעתק לע"ה /
ור' ישראל הוסיף עליהם מופתים אשר המציא בחכמה הזאת /
ומעלת החכמה הזאת הן בעיני משה וידרשים בכל לבו • ויען
לא ידע ר' ישראל לטון ומפר זולת ל"ה / הניע משה לפניו
כל הדברים אשר קרה בלשון תשכנו ורומי להקוכח עמו עליהם /
ויבחנו שניהם יחדיו כל אומר—בין וכל דבר—משכיל בעוד טעם
ודעת •

אחרי זאת נולד תשוקה בלב משה ללמוד גם הלשונות החדשות
שפת צרפת ואנגליה / למען דעת חכמת עם ועם
כלשונו • וילך אל הרופא המצויל ר' אהרן עמריך מחבר
ס' מגלה טוד ומאמר המרע לבקש גם לקח מפיהו בלשונות
האלו • וישמע אליו ר' אהרן הכ"ל למלאות בקשתו / ובעוד
ימים אחדים הללים גם בחלה ויעש פרי • ויהי משה יודע
לשון וחכמה די למלאות חוק נפשו / ולהעשות שלם בכת
המקידה / כי הי' לו רשתים למודים בלשונות והמה משענת
חזקות לו ימעד כל מחויק גם בלעדו על תרח החכמה •

איש בער לא ידע השיג מופתי על לדיק בכל דרכיו כי אם
בדרך כלל / כי לא יתבונן על מעשיו / ועל הקשר
התמיך הקשור בין המעשים אשר נעשו תחת השמש / למשנה
יחד במעגל ישר / ולכן בהיות לר וחויב בארץ ולבד העם נמס
ברחוקם כי ימות כל קהלם ברעב / מרה לים לא כי הניחו
לתמור • הנה ס' עשה תרבות בשמים / היהי' הדבר הזה ? —
שמש גדולים מעשי ס' / תרבות בשמים לא עשה / לחם שמים
לא הוריד / ובכל זאת ליום מחר ויהי' שלח סולת בשקל ושלחים
שעורים בשקל / כי המס את מחנה תרס / ויהי שלום ושובע •
שים עינך על זאת ואת חכמת תבין חסדי ס' • גם משה לא
יעמוד במעגל העוני כל ימיו / מרחוק הכין ס' לים לדק לימינו /
למחיה שלח לפניו לים עשיר ר' בערמן צילשץ שמו / מאת

ה' ליתה נפנה שהלים הוה יתקיף על נער חכם ויתמכהו • ואם
מלח מאקרא"שעם הפלוסוף הלהי היוני לים נדיב וזמו קריט"א
אשר מלמדת החכמה ומתזוקת תמוך זרוע הביאה כלכל לת
נפשו ונפש ביתו למען ירב חכמה ויוסר בארץ / מלח משה
לת הנדיב ר' בערמן ז"ל / לים לשר ברכו ה' בהון וכבוד /
שומע לת שמעו כי הולך מסרים ולו יד בקורה / ויקחהו ל
ביתו להיות לומן לת בניו •

ביום ההוא והלאה התחילה נדולת משה • בגל הכסף
מלח משה די הפיק רלונו לקנות לו ספרים ולקחת
לו מורה לשון יוני לשר לח ידע עד הנה / ובגל החכמה רום
נפשו / כי קדם לת עיקו לקורה ולחכמה / ולמוסר הטכל /
לעתות פנויות מלקורות לת תלמידיו • תלה ימי התביב
הם פרח נין נדיך הלילי ועשה פרי / ועוד כל ימי הארץ לח
יבול עלהו והי' כאדו בלבנון מטע ה' להתפאר • משה
לח הניח חכמה ומלאכת מחשבת אשר לח הם לב עליה /
ויהי הולך וגדול בחכמת הקבלה והתלמוד"רת / וילמוד תקופות
וגמטריאות / חכמת הטבע / וקורות הימים הרחוקים לבל לומה
ולשון / והלהיט לח מנע מלתו דבר / תל כל אשר יחפון יליח /
הם במעמי הכתב ותשבוני המקח וממכר ידיו רב לו / כתב
בעט סופר מהיר בכתב נלה ומסודר דבר קל / ועם כל זאת זר
מאוד תגל רוב החכמים / תפס משה ידע כי ברבות הימים תהיינה
לו ידיעות הלה מקור מים חיים / לכסף מולח לבלבל לת
נפשו ונפש ביתו בשפע / בשאר ימלח הקורח הנעים בהמשך
המאמר הזה •

בימים ההם וירח משה לת ללת עמו כי חדל מלתו ידיעות
תלמודיות והשמוטיות / לין לים הם על לב לדעת
דבר חכמה ומוסר / לין לים יודע בדקדוק הלשון תף כי
בחכמה זולתה • ואם כי בימיו לומדי תורה מופלגים / רחה
כי הם המה נקמעטו / כי רובם סרו מדרך הפשט והעיון בכונת
דברי החכמים הרחוקים לקור לחרי מקורי הדינים / ויחרפו
בדברי חריפות / הנו למו במות מיוסדים על קורי עכבים
ויקרלו להם חלוקת דרכנן • ומי לח ידע לת הסרון הלמוד

הזה

הוס / לף שים לו מעלה מלד חדדו לת השכל / כפלים לרעף
בו מלד החדלו מדרך החמת / כי לל ישקיפו הכתות הלומדים
החלה על הענין לשר לפניהם / לף למרחוק יביטו ויחברו שני
דברים לשר לין להם חבור ודמיון ויעשו מהם לחל לחד *) /
והבחורים לשר לל ידעו בחון בין טוב ורע יחמרו עלין כי
זה הוא הלמוד החמתי / ועל לים מוקם בדברים החלה יפערו
פה לבלי חוק ויחליטוהו לו לחים כסיל לל יבין לת זחת / לו
למלעיג על דברי חכמים • ועל זחת ידוה לב כל משכיל ברחותו
תהפוכות בקרב חכמין / לשר ירימו לבנס על החים הממוני
ויחלטוהו לבער וכסיל יען לל הבין לת דברי חריפתם ; גם
בלב משה נתעוררה תשוקה להסיר המכשלה הזחת ויכוף
להזהיר לת נערי בני ישרחל מדרך הלמוד הזה / ולתת בלבם
מוימה ללמוד לתון וספר כרחוי ולהרגיל לותם במשנתו הבחינה
שהיא תכלית כל למוד / למען יתמעטו החריפים ויתרבו המבינים /
ותרבה הדעת / ויקס הוא יריעו הים נודע למשכיל ונבון
מוהר"ר טובי' זי"ל ויכתבו כתב מיוחד כולל עיונים ובחינות
בחכמת הטבע ובהפלרת הברייחה כלו מהמדים מיוסד על מאמרי
חכמינו החמתים זי"ל המניחים לת החדם לידי מופר וירחת
רוממות לל כנהו בעס קהלת מוסר / נדפסו מאמריו שנית
במחסף הקמ"ה • למנס לל ילל ממנו לחור כי לם שני
דפים הכולל ג' טעריס / כי בטרה בו חמת המקנחים וילון
עליו לבלתי לחתו עוד החוצה • ולף שלח ידעתי גוף הסבה /
עכ"ו חוכל להחליט לחמר כי לל מחכמת נעשה זחת • כבר
הודעתיך / הקורח החתום ! שמי' מורך בלב משה / ולל עמד
נגד קמיו כי לם עשה רושם ולל הדפים עוד דף לחד מחכתבו /
לבל שמר לת מועד כי יבשילו פירותיו ולו ממהוס לחחר
יפתח לו משעול להיות מורה דרך לעמו • גם המאורע הזה

יהי'

---

*) ידענו רבים מגדולי התורה אשר יהבו העינים ויזרו בדרך חריפתם דברים אשר לא כן , כמו שהוכיח חכם א' מפורסם בחלוקו , בהלכת שנים שהי' רובבין ע"ג בהמה שדוקא בפרת פסולי המוקדשין אירי • וב"ה אשר מנע רבים מחכמי התורה בזמננו מלכת דרך הזה , והמה יראו על הפשט והסברא ישרה , ולבן תורתם קב ונקי , אשריהם •

יהי׳ לנו לאות על גדולת משה ׳ ברוחנו את מלא עמו בימי עלומיו ׳ ואת רצון הלבושים אשר שמו לפני נגף להגליו לבל יפץ חכמה בארץ ויסתימהו ללמד בני יהודה דברי מוסר אין בם נפתל ׳ ויסגרו בעדו פתח תקוה לסיות לתועלת עמו ׳ ואולי לים זולתו יסור מחברי החכמה וידור נדר לבלתי דבר עוד מלומה ברוחנו את קצי עורף בני גילו ׳ לך לך כן היים משה אשר ידע נקיון לבבו ותום דרכיו וברלות ה׳ דרכי לים גם לויבין יסלים עמו ׳ עודנו מחזיק בקומתו ׳ לא ימוש מפלל החכמה ׳ והוא הולך לדרכו מעריב ׳ ועוד לו עטרים שנה והוא מתרגם את התורה וספר תהלים תרגום תשבחי וכותב ספרים בלמונות ודעות ואין לים כוחם פה נגדו ׳ אלא ישיבו לקריאתו ולקריאת דבריו כמולתי שלא רב ׳ כי כבר למדו בימיו להכיר ערכו וערך חכמתו ׳ ואלה יקביאו מפניו כי ירלו אותו ואת שמו הגדול בקרב הארץ .

אחרי היותו ימים רבים בבית נבירו ר׳ בערמן ׳ וירא לים שהוא את כחו ועוצם ידו במעשה הכתב ודברי חשבון ויקחהו מן המכלה אשר שמוהו שם תחלה לגדל את בניו ׳ וידוהוהו על חנותו חנות לבעיט ורקמה ויהי ברחשית הימים לסופר ׳ ואחר זה נעשה לסוכן ופקיד על כל ביתו ׳ ויקנוב לו משכורת די הפיק רלונו . ויעש משה את חפץ נבירו יומם ׳ ולילות שקד על דברי חכמה כמתו . בשנת תי״ל נודע להחכם הכולל לעשינג ׳ לזכר עד יהי שמו בגויים ׳ וברכת העברי תעלה על ראשו כי ברים קרן ישראל בין העמים . הוא ה׳ ברחשון בין חכמי העמים בזמן הזה אשר כתב טוב על היהודים ובקש להבה לחום וריעות לכל אדם בארץ *) . לעשינג אהב את משה ברוחנו את רחב לבו ויושר שכלו וידע כי גדול יהיה לדורו ׳ ומשה אהב את לעשינג בדעתו את תום דרכו וגודל קנוכתו ׳ ויהי׳ לבתים לחים עד יום מותם ׳ ואהבת משה הגדילה בברזה מסוף דבריו בספרו רעיוני שחר מורה דרך החקירה

---

*) דיא יודן ׳ אין לוסטשפיל .

מחקירה במציאת האמתות *) . הודו לה' כל רוחי מעלותיו ,
ברכו שמו , עושה נפלאות עד אין חקר ! התעוררו על רוב
טובם אשר בת מחניכם בטבת התהוה והתחוה בין שני החכמים
הללה , כי רוח חכמי ישראל ורוח חכמי האומות בשנתם
יחד בהתעלמות לחבים , בהשתפך נפש חים על חיק ריעהו ,
ויקוננו יחד על חמס וריב בין אדם לאחיו , איך יזה עלמס
בעיר , ויקנאה החוק על החלש לחמור : לי העוו והקפתרה ,
ויעמדו בעוחות למו לאשר הביא חים הללה בידו , בכמרו רחמי
לעשוקים על עם מוד מאחיו , וידרוש טוב עלינו , ברחותו
כי לא אבד חכמת חכמינו , ויש קוסים עלה ומוסר
בקרבינו , וכי ירב עלמה בתתננו חפצי כחד העמים .
ובסוף ימיו כתב החים הללה הזה את ספרו הנכבד והמפוחר
נאטאן דער ווייזע , עד הספר הזה על רוחב קבונתו ויאיר
לבבו . יבואו בו וויכוחים נחמדים בעניני החמונות והדעות
בין חים יהודי הוא נתן החכם חים חכם־לב וחוקר ובומן הכל ,
ובין מלך תוגרי וכומר נוצרי , ומי זה אשר קרא את הספר
הזה בעוב טעם ודעת ולא בדך את מחברו בכל לב ? ומשה
כתב מאמרים רבים להוכיח את העמים על פניהם על אשר
עזו את בני ישראל בסבלותם . כאשר ירחה עוד במאמר הזה .
מלבד תוכנו הנזכר היו לו עוד שני תכונים אשר לא מבני ישראל
המה . הם החבר פרידריך ניקאלייא חים חכם מחכמי ברלין ,
והם השני אבט פרחפעסאר במדרש רינעלן . אשר מת בעודו
בחנו והוא בי' חים חרוץ מאוד , חובב אמת ומשרים ,
כאשר נראה מדברי משה בהקדמתו לספר פעדאן על השארת
הנפש וו"ל " המאמרים הללה בי' מיוחדים לריעי החבוב
" אבט , אמנם נקעפה הנפש הזאת מעל פני האדמה בעודה
" בכרחה / — כן בי' רמון הא ! קללו ימיו על פני האדץ / אבל
" רבו לכבוד ולתפארת . חנורו על יקרת האדם **) יעידו

על

---

*) דיא וואהרטי מענשלעכאהנס איבער לעסינגס טאד בים שלוסע דער
מארגענשטונדן .

**) פאם פערדיהנסט

„ על יקרת לב כוקבים . יסתלה דור לחרון ברוחו חבור
„ כוה מלאכת עלם רך בשנים • מה נאה לילן זה ומה יפה
„ תסיגה פירוקין לם ככה הקחיל לפרוח ! הם / לריק
„ הוחלנו / בח מות ויאסם חקום ! חרץ למחנדי חבד חכם
„ וסופר ; חברת הלמודים חבדה לים לדיק יפר לבב ויודע בינה /
„ לוחבין חבדו לוחב תמים ; ואנכי חבדתי ריע נחמד כולך
עמי לחור לחרי דרך החמת ואומר לרחי לבל ימעדון חשורי •
ניקלייא הנוכר טוליח לחור כמה חנורים מלחים בקורות על
ספרי חכמה חדשים מקרוב בחו • וקחי רחשים מלחכתו
ביבליאטעק דער קינסטע אונד ווייסנשאפטן / ומשה מי'
בעזרו וכחב מאמרים רבים משפטים ישרים על חבורי חכמה /
וברחות ניקלייא ולעסינג לח נועם מליחתו בלשון חשכנו ויפלרו
בו לכחוב חבור מיוחד בענין מה מהחכמה / לממנ ענות לבו לח
הניחתהו לנחת בין מחוקקי העם ולח שמע לליהם :

ויהי היום ויבוח לעסינג לל משה מכחב לשר כחב חכם לחד
מפורסם לשמוע מה יספוד עליו / ויהי לחרי קרחתו
לח המכחב הזה ויחמר : לח נופל לנכי ממנו / הנה לחל ידי
לכחוב מאמר לסחור לח בינתו ולהפיל לח מגדלו / כי לח מלחתי
דברים חן בעיני • ויען לעסינג ויחמר / לו יהי כדבריך מרחיני
נח לח ידך החוקה • וילך משה לל ביתו ויכחוב מאמר
(פֿילאזאפֿישע גשפרעכי) בעניני פילוסופים דקים מאוד
מאוד / ומלח לח דבריו להסתיר דברי המחבר הנוכר בהתוכחתו
עמו / ולסם מלהבתו לח השלום לח זכר לח שם המחבר הזה
בכל דבריו / ויביחהו לל לעסינג / לדעת מה יחמר עליו •
ומושבו לקח ממנו לח מכחבו ויחמר לו לך לשלום ולכשחפנה
לקרלך בו • ולחרי ימים לחדים שב משה לל לעסינג לדעת
לין נפל הדבר / ולמנ לעסינג הסיחו לעניים לחרים ומן
המכחב לח דבר מלומה / ומשה גם לשחול מה נעשה במכחבו /
ויסוב לביתו מבלי דעת מלומה • וכה עשה פעמים רבים /
ולעסינג מי' כל פעם מחרים בחין לומר ולין דבריו מן המבור
ההוח • ויהי כלשר לרכו לו הימים ויסוב לל לעסינג ויחמר :
לחי ! מי' מכחבי לשר נחתי לך מדוע לח תלמר לי לם מלח

תן בעיניך / אם אין ? ויען לעסינג לאמור / עדן לא קריתי בו כי טריל אבי מאד מאד אבל רואה אם ספר קטן קחהו ושים עיניך בו / ויבי בקחתו את הספר וירא ויסתומם כי מלא את מאמרו נדפס / ויאמר לעסינג קחה גם את הספר גם את הכסף המונח תחתיו והי' לך למזיבת נפש / כי זאת מצורתך מאת מוכר הספרים אשר קנה מכתבך למען היות לו רשיון להדפיסו ולמכרו • וישמח משה מאד על דברי ריעו כי מלא לבו שלם עמו / ולא התעצל בבקורת דבריו כי אם התמהמהו למען שמח נפשו • אחר זאת נקשו לעסינג וניקולייא שנית שיחבר את כל מאמריו בענין מיעלי נפש ויוליפא לאור • וישמע אליהם ויכתוב חבור קטן בשם פילאוזופישע שריפטן / ובשם נכלל גם פילוזופיסע גשפרעכי הכ"ל / אך לא כתב שמו על השער / כי רצה לדעת תחלה מספע חכמי הדור על דבריו טרם ידעו ממי יצאו • והספר הזה הנעים ונשלם בדפוס הוא מלא על כל גדותיו מחכמת הבורא בסדר הבריאה והלימודים היוצאים ממקור הזה לכל חכמה ולכל מלאכה / והמוסר והשכל אשר יונבו ממקור מים חיים הזה • אחרי הים ישים אבדין על לבו • ועוד הוציא קרוב לעת הזאת בזירוף ריעו לעסינג ס' קטן מכונה פאפע אין מעטאפיזיקר ! להשובה על שאלת חכמי האקאדעמיא אשר בקשו לברר את מחשבות המשורר האנגלי כאפע באמרו בחיבת סירו בחינת האדם „ כל אשר עשה האלהים לטוב עשה " ושני החכמים ההלה ברכו את הענין בעיון רב כאשר ימלא המשכיל בקרוקו את הספר הזה •

בימים ההם נסע לעסינג מברלין ואבע הלך לרינטלן / וישאר שם עד אשר לבדו עם ריעהו ניקולייא בברלין • אלה הם ימי בכורי תפארת משה בין העם / כי נודע בעת ההיא לעם ולכבוד חבורו על מעלני נפש הנוכר / וכל חכמי העמים קבלו את למודיו הרמים / ורובם בנו לחברון בניניהם בחכמת העסטעטיק (חכמת הנפש בעניני התפעלויות החושים בפנוכ ונפה) וישמו מחברתו ליסוד בניניהם ואבי למודם • גם נתחדש בעת ההיא לחבור הנפלא אגרות הבקורת על כל ספרי חכמת אשר לא נראה כמוהם בארץ מלפנים ואחריהם לא

קס כמותס בעניו הוס *) תברס הוס וניקלייס, ורבים מחלקיו בשלחו להס מלעסינג וחבט • גס בהגרות אשר הרין לחבט ותשובתס **) אשר נדפסו לחרי כן, נכתבו קרוב לעת הזאת, והמה מלחים זיו ומפיקים נוגה על קבוצת רבנו משה זצ"ל, יחנו לקח לדעת רוחב שכלו ויושר לבבו לוך כי' תמיס עס שלמים ואנשים, כאשר ירחה הקורין עוד במאמר הזה • בעת ההיא נכתבה תשובתו על שלח החכמים הרמים חכמי הקהלה"מ בברלין: אם נמצאים מופתים חותבים למשפטי הכמת כיר שאחר הטבע כמו שנמצאים למשפטי חכמת ההנדסה ? ***) נכתב הסס הטוב, והושיעו לו המנחם כדרכם לתת מנה לכל חכם לב אשר על לחיו נגר בתשובת שלמס, לחרי אשר בחנו בכור הבחינה למי יקחה הגדולה והמנה • כל זאת פעל החכם בימים ההלה מלבד טובותיו אשר פעל בעצה לכל שואל, ובמעגה לכל דורש שלין • ומה מתקו לחיך דבריו אשר דבר בימים ההס על ריעהו אבט על כל המסקרים הנשגבים ההלה, מלחים המה חכמה מוסר דעת ומליצה • כל לוהב חכמה ודורש מוסר מעל ספריו ידרשס, כי לקח טוב יביעו •

בשנת תקכ"ב וסוף בן שלשים ושלשה שנים, ויקח את פרומט בת ר' אברהם גוגנהיים מהמבורג לו לאשה • שקר החן והבל העוסר בעיני משה, לא שמע אל דברי המגידים אשר בקשו לתת לו אשה ממשפחותיהס עס מוהר ומתן רב, כי אס לאשה ליום מועד וה' יורהו את גילו משכלת וירחת ה', ועלקה בידו, כי לחרי נוסעו להמבורג ויהי שס כעובר ארח, רחה את הנערה הוהת וחמלת חן בעיניו ויקחיה • ואלה דברין אשר כתב בעת שנה אחריונו לאוהבו חבט " זה ימים לחדים לא התוכחתי עס רעי, לא כתבתי לאוהבי, לא

---

*) בריפע דיא נייאבטע ליטעראטור בטרעפנד •

**) אבטס פרמישטי שריפטן דריטר טייל, וויבע פריינדשאפטליכע קאררעספאנדענץ ענטהאלטנד •

(***) איבר דיא עוידענץ א' ז' ו' •

„ עינתי / לא קריתי ולא שניתי ולא חדשתי דבר ; כי־אם
„ טעמתי טובע שמחות / ונתעלסתי בתהנים וגיל / נסו ימי
„ במנהגי קדם הלולים / ובחדות לב לעין כל רואי / כי בא
„ מועד / קרה לי כל הטוב אשר חוק עלי אבעלארדום
„ ווירביום *) בשירו • נערה יפת העין [מעתה תקרינה
„ לשמי] התיכה לבי הנחום ויהי כדונג נמס בתוכה • גם
„ מורשין נתקו כי נגוך רוחי ביער השמחות • כעת תבלינה /
„ חטוב לב מתהבי / ותדברה גם שלום גם • " עם התשה
היקרה הזאת הוליד בניס ובנות • תפס בתו הבכורה מהה בת
עשתי עשר חדש • ורצוי להזכיר פה מות הילדה / כי
נעת הזאת כתב החכם שפאלדינג מלמרו המפורסם הנקרא גם גם
יעור האדם **) / ואבע הסיג עליו במלמרו אשר כנה בשם
צוויפל איבר דיא בשטימונג / ור' משה עמד לימין לדקת
שפאלדינג ולירף מחשבותיו נגד אבע במלמר נקרא אראקעל /
כאשר ירחה הקורא בלחד מדפי המחסף במלמר יעור האדם
אשר יעדתי לכתבו לי"ה • ובשות הילדה הזאת קוץ זמן
חוויכות כתב לאבע ו"ל „ זה ימים לא כבירים עברני ה'
„ מנועם ברית הלהבה / וממתק הוויכות אשר בינינו לדרוש
„ ולתור לחרי יעוד החדש / כי דמוע תדמע עיני על אשר עלה
„ מות בחלוני ויקח את נכורתי / ילדה בת לחד עשר חדש •
„ לממס אשר ברכה ליוצרי / כי חיתה בתי ימי חלדה בעוד
„ ובנעימים ותהי תקות עתיד למו לחבותים • ידידי ! לא
„ לריק ולתוהו שלחה הרכה והענוגה לעבור חיים על פני האדץ
„ כהנדוף עשן ; תנדף ותנוע ותיה • לך רבים היו פעולותיה
„ על פני האדמה אשר פעלה כבר / רבים מאד לוחות חכמת
„ בורחה אשר רשמו בם / לקח עוד יביעו למשכילים בם /
„ למחי / ולגדולת נפש שלחה בהם ; כי מנפל־חשת בל חוה
„ שמם [אשר לא ידע כי־אם לגעוק ולבכות בהקיצו מתרדמתו]
נעשה

---

*) איין נאהמן דען זיך אייער זייער פרייגדי גענצען אום אונבקאנט צו בלייבן •

**) דיא בשטימונג רעם מענשן •

„ נעשה מפקחת עין / שוחקת לקראת כל חיש / מלקת חן
„ בספקותיה / ותכי לנפש חיה • כיונק מארץ לחיתה נימי
„ התביב לחך יעלה עד כי יגדל ויעש פרי / כן גרעון בה
„ נלני ההתפעליות בנפשה / רחמים / רוגז / לחבה / קמי /
„ והבדלה [התעוקות לחבר בה יתנכר רוח החדש העולה על כל
„ תיקו ארץ] עלו לחת לחת בפניה ובתנועותיה / ומיום ליום
„ ההתלמה כח ותרב תחבולות להוליך מחשבות לבה אל לב
„ זולתה וכו' " רלה להורות בזה / לך שם הבורא יתברך
תעודה לחדש לחבר ברח להסיג שלמותו לחת לחת / ובכל רגע
ורגע מימי חלדו הוא הולך וקרוב אל שלמותו ואין מעצר לרוחו /
ולכן כל חיש על מעמדו לחבר העמידו עליו הבורא יתברך / הוא
מתלמן לבח אל שלמותו ותכליתו • ולקרה פה היריעה מכניל
את כל הלמודים הנופעים מבחר מין חייש הזה / כי המחקר
הזה הוא עיון דק מאד ונריך ביאור רחב / אבל במאמרי יעוד
האדם אלריך בעו"ה את הדעות וירחה הקורא את נדולת משם
מכל עברין •

הויבוח על יעוד החדש נשא את לב ר' משה להעתיק את
ס' הפֵּעדאן מספרי פלאטא מלשון יון ללשון
לשכנו / ולהוסיף עליו כל המופתים על השארת הנפש לאמור :
זה יעוד החדש לעולם הבא • והוא כולל שלשה מאמרים בענין
ההשארה בויכוח בין סאקראטעס וריעיו • ומה נמלנו לחבי
דברי חוכא / תלמידו ר' דוד פרידלענדר בהקדמתו לס' הנפש
אשר הוליך לאור לחרי מות רבינו משה מ"ב / ו"ל „ משה ידבר
„ וסאקראטעס הי' לו לפה / כי שם רבינו משה המופתים
„ והקשיים נפי הפלוסף ההלכי הזה / לא כאשר הניעם הוא
„ לעצמו / רק כאשר המציאם בעל הספר ברוח מבינתו /
„ אשר נתן בכור שכלו וכו' • " והספר הזה עשה שם בארץ
עד כי נדפס משנת תקך"ו עד תקך"ט משך שתי שניס / שלשה
פעמיס בזה אחר זה • ומה יפה שר עליו ידיד לבי הרב המלין
המפורסם ר' הירץ ווייזל נ"י בקול נהי אשר נשא על החכם
נאחר מותו *)

*) המאסף תקמ"ו חדש אדר א' •

עַל נִשְׁמַת הָאָדָם כָּבוֹד סַפּוֹתָ ,
הַוֹּת בְּוֵי צַלְמוֹ רִיבּוֹק בַּקּוֹתָ ,
וּנְתִיבַת אַל־מָוֶת שַׁתָּה לָהּ נָצַח .

כל רוחי הספר הזה שמו ושמחו בו , כי סביע נחת ותקוה לנפשם , ולא די ימים רבים וחכמי ערפת תנגליא הולחנדיא ליטליקא ודאניא העתיקוהו ללשונותם בגוייהם , ויעש לו ספר הזה שם כשם הגדולים אשר בארץ . ואלה תרווי משורר עברי לים דובר לחות אשר קנן על מות משה , בהללו את ס' ספעדלן :

על כל תעלומות חכמה ,
מספרי תושיה ,
הזיל כמטר לקחך ,
הטיפו שפתותיך נפת ;
על רוח אדם עולה מעל ,
על רוח בהמה יורדת תחתיה ,
דברת גדולות : על השאריתה
שמת אות נתת מופת ;

ראוהו עמים , ראוהו נבונים ויחבקוהו ,
צרפת וספרד לא שקטו עדי העתיקוהו ,
מפני קשט —— סלה .

אחרי הדברים האלה קם לאוואטער כומר בעיר צוריך במדינת שווייץ ויעתיק את ספר החכם באנעש אשר כתב לחזק אמונת הנוצרים מלשון ערפת ללשון אשכנז , ועל פתיחת ספרו כתב על דברינו משה ז"ל לגרות נפשו אלה מלאה דברי ידידות , ובקש ממנו לבחון את דברי המחבר ואת תודותיו בנחינה רבה , והשבע השביעהו גם , אלהי נבואת את האחד לבדנו , שאם ימצא המופקים אשר נתנו עליהם נחנעט חזקים ואמתיים , יאזור חיל ויעשה לעין העדה מה שהי , שאקרחעט

עשה

עושה במלאו דבר לאת תמוך במופתים חזקים ; וזה / לעזוב
את דת אבותיו ולקבל את הדת החדשה אשר מצאה נכונה וחזקה ·
אפס אם לא ימצא את הדברים ההלה נכונים וחזקים / יכתוב
נגד המחבר יריב ריבו נרגיש ויפיל מסנגי לחומת הנוצרים בהערו
עד היסוד בה · כבוד מכתב הזה לפני רבינו משה / חיל
ורעדה לחזקהו / לא ידע פנות ימין ושמאל ברחותו כי פה
מוקש הוסס לרגליו בדברי הלגרת הזאת : אם יאמר לדקן
הדברים ונאמנים מופתי בתנצח / יכזרו בו להמיר דתו ; ואם
את האמת יגיד לאמור / דברי בתנצח רקים אין בהם יסוד
לאמונתם / יתעוררו עליו כל הכומרים והכהנים לערוך עמו
מלחמה ותהי זאת למכשול ולפוקה לו ולעמו ; ונם השתיקה
בדבר הזה לא יאתה בעיניו / כי חולי תדמה להודלה / חלילה !
ולהיות הדבר גלוי לעין העדה יקראה לו בבוא את השוחל /
לו בבוי מפני שחלתו ; ולקרבות עלבונו בהו חלין החדשות
ההלה בעת מכתבו וימי חלין והוא שטוח עלי ערש דוי מבלתי
יכולת להגות בדבר מחקר · אך לדיק לאמר ה' תפאר ענוים
בתשועה ! כי הסך משה השים את כל כחותיו / וירב בנפשו
עוד להשיב את שוחלו דבר · עוד עיני משכילי העם וחכמיו
פקוחות להביט למרחוק איך יפול הדבר / ינבאו עתידות למו
הלה בכה והלה בכה ; מקנאיו יאפו ליום מועד ומשה יגל נלות
הזקן לקבל את לאוזאטער ; ואם לוחציו יסבו שלחן ואין מחריד /
בטוחים בלב משה הנאמן בבריתו את הלהיו ואת תורתו / נפשם
עליהם יהמה עם כל זאת / כן יסבכו עליו מנגי ריבו בוז וכלימה ;
וחוסבי לאוזאטער וסיעתו לחנם יגילו ויששו / שמו לוחציו
לוצות / יקוו כי הפך לב הפלסוף היהודי ויי כאחד משם /
ובאהליהם יענדו עטרות הנצוח לאוהבם אשר ערך את מלחמה ;
עוד המה משיחים ומקווכחים היש לפי דרכו / ומשה יגלח
להריחם בתגרתו המפוזר והמהולל בשער בת רבים וז"ל בקיצור :

„ יקרת לי היש דובר לאות ! ידעתי כי מאהבתך לותי
„ ואת האמת פנית אלי ודברי בי בנבדות ;
„ בטוח לבבך האמנת כי דבך היה לבבה הדת האמתית המביאה
„ את האדם לידי האושר הנלחי / ובעד בעיניך לאת גם אלך
לריבך

„ לריעך ממנת כוסך הרויה / לכן עמלת במחקר / והצעת
„ לפני את מופתי החכם בלנעט / למען הדריכני במשעול
„ אמתת דתך לדעת חוזק מופתיה / ולמען לוכל בחן לוקח
„ נמלרף • תשובות תן חן לך ! שמחתני נדבריך הערבים /
„ לף כי חרבות חודרות חל לבי היו לי • דע יקיר רוח !
„ מיום עמדי על דעתי נזרתי לומר לבלתי דבר דבר בעניו
„ חלוף החמונות והשתנות הדקות בשער בת רבים ; בכל
„ זאת לם כשטף מים רבים עברו דבריך על רחשי / הלא
„ ממקור טהור נבעו / ונאמנים פלטיך — פלטי לוסב • ולמה
„ זה תכחד ממך / שלח השיבותי לאיש זולתך עד היום הזה על
„ שאלות כאלה / וגם אתה הקשית לשאול על דברים המסורים
„ אל הלב / וידוע שהוויכוח בזה לעניו העדה לאין עזר ולאין
„ תועיל • אמנם לך לבדך אטוף אלתי כי התבונה מקלקלת
„ השורה • ידעת אתי ! כי לא תמול אנכי / ואדם כמוני
„ אשר מנעוריו שם נפשו לתור אחרי החכמה / לא ישליך אחרי
„ גיון התקירה בדמו ודק אבותיו / כי היא קן ומקליט כל
„ כל תקירתינו / וכל העמל והיגיעה אשר יעמול בה האיש
„ החונק ורועות החכמה יסתעף אל תכלית ארק כליותיו
„ בחכמה וטובה הרמה הזאת • ולולי מלאתי דת אבותי
„ טהורה ונאמנה להיסירני לבת בעולם הזה / ולסכל לפני
„ דרך הפושר והבלבלה הנלחים / מדוע לחדל מלבובה ולבחור
„ בתחיה החמת ? לילה העבותות אשר יאסרו אותי ונפשי
„ לא עמי אשר אנכי יושב בו / גוי ממשך ומורט בגלות המר הזה ?
„ מדוע לא אחליף שקי אחיר החמת / אם אוכל עוד
„ הוסיף עלי טובות ומניות / לירם את כל עוב הארץ ולהנחילה
„ לזרעי לחרי כאחד אחיך ? — אמנם חקרתי דרשתי ובחנתי
„ מעודי את דת אבותי ומלאתיה נאמנה וחוקה עדי עולם לא
„ אמוט • ואם קשאל לי מדוע לא הגיד את מספטי מחקרתי
„ נרבים למען הפוך לב זולתנו לשמוע ולקבל הדת היהודית ?
„ דע נאמנה ! כי אין זה מחובת היהודי לדבר על לב זולתו
„ מאמת דתו / כי קורה לזה לנו משה / מורשה קהלת
„ יעקב / חוק היא לישראל / ומשפט לורע יעקב • אבל אנחנו
„ נאמין באמונה שלימה שכל האומות האחרות אשר לפה לא

„ נתנה למורשה / יגחלו מטוב הצפון ליראי ה' ולחוסבי שמו
„ בקיימם הצבע מצות ועשותם טוב וחסד בארץ / וביחוד
„ בלהכניסם את האדם בנפשם / כי זה יסוד כל התורה ועל
„ ליריה יקיפו כל המצות והחקים אשר צוה לנו / וברצות ה'
„ את דרכיהם שנוים ירצו ארץ / כן קבלנוה מרבותינו .

„ ועל דבר הדם הנזכרת אשר הרחית לי עבדך ביפיה
„ ובטובה לא לוכל דבר דבר / ואם שמורה ונאמנה
„ היא בעיניך ובעיני כל ההולכים עם / מה יפה חלקיכם /
„ כי תעמדו על הדם אשר נחלתם מפי אבותיכם / ולא תסורו
„ ממנה כל הימים / ואין לאחם צריכים למופת כלל / כי
„ התמונה היא להחזיק את עצמה / ואינה צריכה להתמך
„ על משענת זולתה / וא"כ גם לך גם לאנשי דתך תסייעה
„ מופתי באנעט לך למותר . אבל לאים יהודי כמוני אשר
„ לא נתנה לו דתנו למורשה / מה יועילו לו מופתי באנעט ?
„ ואם נתעורר בקרבו רוח הבחינה לבחון חזוק אמונתנו /
„ פעולת באנעט מספת . ולכה נא ונוכחה על דבריו למען
„ תראה כי בלדק אמרי פי .

„ באנעט הורה בהקיצו וברוב בקיאתו בחכמת הטבע /
„ שאין להכחיש את אשר ספרו לנו אבותינו מן
„ האותות אשר נעשו חוץ לדרך הטבע ונתרחות כמתנבאי
„ הטבע / כי הלוי הם טבעיים כמוסים ובדרך פלא יקהו
„ לעת מיועדת . ולאחר שהורה זה בשכלו הלח / גזר אומר :
„ שהיה אשר יחדש דבר חוץ לדרך הטבע בדרך פלא / הוא
„ היה פלאי וסליח לי / וכל דברינו אשר ידבר אתה כנים ואמתיים /
„ ע"כ מופתי באנעט /

„ ואולי גדול כח המופתים האלה לאים כמוך / ולכל בני
„ דתך המאמינים באמונה שלמה . והיות נפשם
„ כוספת להוסיף חזוק ברחות שכליות / ולהשיב דבר
„ למסתפקים / יתורו אחרי דרך באנעט לחוקם במחקר ?
„ אבל לנו בעלי דת הקדומה / לא יעזורו ולא יועילו רחיות
„ כאלה / ולא ינוטו עמודי דתינו אף-כי לא ירופפו חומת .
„ כי ממשפט קורתינו לכל נמנית באומות כלל / ולולא רחמי

את

„ לת משה הנכבד והנורא יורד על הר סיני / ונותן לנו את
„ התורה לעיני העדה / וכל העם רואים את הקולות / לת קבלנוה
„ על הלוחות אשר עשה *) וראי' לדבר שאין להשניח על
„ הלוחות שהם חוץ לדרך העבע לבדם / מחרטומי מלרים / שגם
„ הם עשו מופתים חוץ לדרך העבע . ולכן לת הי' לך
„ לחכם ! להגיה לפני מופתים אשר לת יאותו לפני ולפני
„ משפילי עמי / וכו' —— " **)

ויהי כאשר קבל לאוחטער את התורת הוחת ותפי תחו רוח
תחרת / הודה ולת בוש / ויכתוב לגרת לחת מלחת
תחנונים ובקש ממנו לשחת את פשעו והשנגת סיולחת מלפניו .
ויאבע לאמור : כי כל מגמת לבו היתה לך למען החמת /
והנעיתו לבל יבוא שנית לשחול מאתו דבר בענין החמונה .
וכל העם רואים את לדקת משה ורוב חכמתו וירחו מפניו .
ורבים מכותבי הקורות שבאותו בקבל עם / ומשם רגנו על
לאוחטער על אשר יצא לריב עם אים חם ותפי / ובקש לעורר
מדנים על דברי אמונה ; וקלקם ירחו את פני משה / לבל
יבער חמתו וידבר דברים מתנגדים לאמונתם ותפי למשל ולשנינה .
אמנם אים אחד ושמו קעלבלע החרין לשונו / ויכתוב לגרת
מלחה קלף ונתן על משה / ויחשדהו למכחים בכל הדתות ולאים
אנף דובר תלקלקות בלב ולב . לבל רגנו משה שכך עליו כל
חמתו / ויסוב היקלון על כבודו / בשלותיו : מי שמך
לאים ? מי בקש מידך להכניס רשתך בין לאוחטער וביני ?
מדוע תתעבר על ריב לת לך — ויכתו בשוט לשונו בהתלונץ
על הסיח והסיג אשר לו / ואיך פער פיו לבלי חוק בתחד
הרקים אשר בודון ירימו קול לדבר על לדיק עתק . נעימים

דברין

---

*) עיין הרמב"ם פ' ח' מהלכות יסודי התורה הלבה א' וכו' וס'
העקרים ה"א פ' י"ח .

**) על המשביל לבחון כונת ר' משה ביח , בהשתכלו מאיזה עם
יצא משיחם , ומי היו הראשונים אשר קבלו עליהם את דתו ,
וירחה את רוב חכמתו , איך בסה טבח וגלה טפהים להשיב לשואלי
דבר ודי למבין .

דבריו / לחיים לאמרותיו / יגיל גם נפש הקורא • ונמכתב
הזה הוסיף שניה שתת כפו ויצבע / לבל יכתוב עוד לות לחת
בענין הזה / ולא יריב עוד את לים בשער בדברי למונה • והי'
כי יבוא אליו שאלות כהנה וכהנה לא יסוס עין עליהם ולא
ישיב דבר • וכן עשה •

אחרי כלותו את הויכוח הזה כבדה עליו מחלתו / ותקלוך
כחו מאד מאד / כי נפשו עליו תשתוחח מגודל עולו
ועמלו / ועל כלם נלאה נשוח דברי קטנה ומועט נלאה /
ולא יכול עוד לעסוק בשום דבר הגיוני מבלי מלוח מכאוב בלחד
מציריו / ומפחון רחם / כי נתרופפו עורקיו ולא החזיקו עוד
בנדק / ויצב קחקיו ימים רבים מבלתי עסוק בשום דבר
חכמה • לוהכיו ומכבדיו נשאו קינה על מוסר / תשבוחו לשובד
ולא חכו עד שקוי לעלמותיו / כי רבה רעת המחלה הזאת /
רבים חללים הפילה / עלומים הרוגים / לף כי לים רק המוב
וקליר כח כמוהו / ואין לים לוסה עוד חדשות בחכמה מפיהו •
ומקנאיו / והמה שונאי החכמה והמוסר / בשמעם רעתו עליו
בלבבם לאמור : אבדה חכמת חכמיהם / ויצחו וימעטו / ועוד
מעט ויחללו מן הארץ • לכן בן־חכם יורש הון יחדל מהכל
פן ימעטו / יקצוץ על יד ה' לעת בלורת ולו לוסס ; כן
ה' במשפ / ברלותו כי נמעט כחו / שמר שאריתו בכפת עין /
ולא לתן לבבו לא להבות ולא לשחוק / כאשר שמר את נופו
מכל מקרה במאכל ובמשקה ויתר התלוות החומריות / למען
יחליף כח / וה' שניה לאיש עומד ליתין עמו / מורה דרך
לבניו ריעיו ותלמידיו המוצאים עין לעומתו / ומיחלים לתשועתו
ללקחו ועלקו / ויהי כן • כל ימים התלה ימי מכאובו לא
עצר בשום דבר מחקר / ופעם אחד מוכיחו לאמור :
רעי / מה עשקת ימי הרעה התלה ? ויען ויאמר לא עשיתי
„ מאומה / ולמען קצר הטעות בדברים אל מה בכך עמדתי
„ על חדרי והשקפתי בעד חלוני / וספרתי לבני הנר על בית
„ שכני יושב ממולי • וה' יתר נרכו בכל תוסי' חננו גם נכח
הסבל הזה ויתן בלבו תחבולה לעמוד על נפשו ולשמרהו מכל פגע
ויחזיקהו / ויוסיף שניה לנתת עין המחוקקים / וירב לו עלמה

לחבר

לאחר חבוריס / יקומו לנס לדור לאחרון • ואלה דברי לוקבו
סאכס החוקר צימערמאן רופא למלך ענגלאנד בהנוכר :
„ מי כמוך מענרלסואהן חיס חיל ! מי כמוך ידע להשמיד רעת
נפשו בקבל עלו היסוריס בלאכה ובחבה ? כאשר ידעת להשקיט
מהומת עריך / ולסכור פי קמיך / בנאתך לקראתס בדברי
חן ואהבה ותדבר עמהס בענוה ובמענה רכה / כן גרשת את
השונא הזה / החלי לאשר הלוך לוקך / בלי גרי ובלי מזור /
כי אס בשכל טוב / בהתנהגך עמו כאשר יתנהג אים את
רעיהו אשר בא לרחוץ פניו ויצא עמו יחיס לאחדים " •
וקרוב לעת ההיא הוציא לאור חבוריו על ספר קהלת •

בעת ההיא לוה המלך פרידריך ע"ס להעתיק לפניו דיני
ישראל מספר חמן המשפט / למען בחנס אס היכס
מתנגדים לדיני מלכותו / ואס יכולים להתקיים בנקי דיניס
שלסס / במשפטי ישראל / ותבת הפקודה מאת שער המלך
אל הגאון הלאב"ד מוה"ר צבי הירש נ"י הר מדינתינו יע"א
והוא בקש את החכס ר' משה נ"י להעתיק את קילור דיני
ת"המס בפרט הלכות ירושה ונחלה הפטרופסיס לווחה ומתנת
שכיב מרע וכו' ללשון הצכתו בדרך קלרה וברורה • ויעתיק
ר' משה את הדברים בחלה / והתוכח עליהס עס הגאון הלאב"ד נ"י
ויגלים את החבור הזה / ויביאהו לפני השרים ושופטי המלך /
ויצא בעיניהס / והמכתב הזה נדפס בשנת 1778 למספרס
בעס רישואל"נועצי דער יודען •

בשנת תק"לט בשר רבנו משה שלוס בקרב ישראל בהרגומו
האשכנזי המכונה נתיבות השלום : עס הביאור
הנפלא אשר עס בפי הרבני המדקדק מוה"ר שלמה דובנא
נ"י / וזוה / הרס"ד / לוסיף עליו הדקדוק והתיקון הסופרים •
ולא אאריך למען אספר גודל מעלת החבור הזה / כי מי לא
ידעהו ? מי יודע בלאות המליצה ולא ידע את לאות העתקה
הזאת אשר הכין וגס חקר להביאה מול פניס הספר / וה לעמת
זה / בקלור נפלא ובפירוס מספיק ? לא הניח מקרא שאוס
מבלתי פרס הבנתו ; לא בשאר עס מו מלה אשר לא דרס אחרי
מקורס ; ומה נעמו העתקותיו לשירי התורה ומליצותיה /

והכללים אשר שם לשירי הערבים המהוללים בין כל מסורי
העמים ? אשרי חלקו , כי נחל את עמו טוב וחיים עדי עד !
ועל כל זאת הריס קרן לנגני המסורה , מבלתי שנות נקודה
או נגינה אחת , כאשר יעשון לנגני הפילהרמוניע והקרי־טיקה
אשר ימלאו חפריס ויחסרו מלאים מסרעפי עלמם , או
ממכתבים בלויים אשר ימלאו בעקבי הספרים , ויאמרו עליהם
מלאנו לון לנו , ומכתיבת יד ימין הוציאנו את הנפש הזאת !
אשרי לים יעשה זאת ! הוא החויר הערבה ליוצרו , הוא עטר
לוקנו יפן וחסד , הוא הכין מחשבות לבנו בהגיונו חלקי הלשון
לעומת חלקי ההגיון וילמד את בני ישראל ספר ולשון . שיחה
לבך לחילה זרע יעקב ! פסג תרמנותיה , הפוך בה דכולה
בה , והיה לעוב לך כל הימים . ואל תקמה , ידידי
הקורא ! שם שמעת רגיש מחבבי ישראל רגנו בהליכם וילונו
בנשרו את הקרנות לחדש הזה ויבקשו להחרימו , ולנות על נערי
בני ישראל לבל יקחו למטעמותיו ; אין זה מלחמת המחבר
ולא מעוות החבור , כי אם מבניון הרוחים . יעידו ויגידו
כל יודעי ומכירי החכם שמימיו לא נמלט שמץ דופי לא בו ולא
במעשיו , ובל ישעו וחפלו לך לעובת עמו ולכבוד התורה
והוכניח ; ודברינו בתרגומו הי' כדברי הספר החתום לפניכם ,
כי אם חכמים וגדולים הם בחכמת התלמוד והדינים , בדקדוק
הלשון ובשפת הסבנות אין להם חלק ונחלה , והם מודים
ומומרים שמימיהם לא עסקו בו . (ורחיתי ספר חדש על
חכמת הדקדוק , והרב המסכים הודה ולא בוש שאין לו שום ידיעה
בחכמה זו , והוחיל וחוקי נגדו לחזקתי' הסכים עמו .)
ממנם המה עומדים על מגדל המפיס , ובראותם דבר חדש
יעבירו קול סופר במחנה , להעיר לב העם , או לעקל או
לעקלקלות , ומקוך כך יתעורר גם רוח הבחינה , ואיש נבוב
ילבב לבוש לב על הדבר החדש הזה . ובזאת החמת יעשה
דרכו , ויהי' למשמרת . חלילה לי , לחשוד את המלינים
על דבר פשע , כי שחרית ישראל לא יעשה עול , והמה ירחי
אלהים ומחזיקי תורתו והמשרה על שכמם , אפס שתים מנגי
שוחל מהם , ויהי לעוד להם : א לבל יחליטו דבר בין טוב
ובין רע טרם בחנו את הענין , לא יסכימו על ספרים מלאים

דברי סטות והבלי, למען עזור את המסבר, ולא ירגישו את
ספרי וולקם יען לא ידעו ויבינו את הענין, כי מתוך שתיפס
יעוררו תלול הפס ובזיון התורה. ב לכל יטו אזן לשמוע
דברי התנפים אשר ירימו עלמם למלין בינותם ובין העם, ופס
על פי רוב מנפים אשר יחניפו את הרבנים למען בצע כסף,
והמה סועלים עעופים בחדר תריות, סולבים בעתי העם
לרעות מה מעשיהם והולכים רכיל על הרבנים ומעוררים מדנים
ומחרחרים ריב, לא תאבו להיפם חכמי ישראל! ולא תשמעו
אליהם, רק האמת והשלום אהבו, והייתם אהובים בקהלכם
ודבריכם נשמעים, כי לכך נוסדתם על כסאכם. בינו זאת
ודעו כי כנים דברי כותב המאמר הזה. —— ביאור החומש
המוכר יורה על התאמות החכם להוליך חבורו מתוקן מכל פגומיו,
כי הרב ר' שלמה דובנא ויתר המדקדקים אשר עורו להשלימו
המה חכמים וידעים לשון וספר. ומי לא ימלא נועם בביאור
ס' קורת כנים אשר הוסס מאז על שכם המלין המפותר ר'
הירץ וויזל נ"י לרוב בקיאותו וידיעתו בענינים האלה. והקורא
המשכיל ידע את רוב קועלת החומש הזה, ומי יתן ולא
ילמדו נערי בני ישראל דבר בקלמוד עד שידעו ס' התורה הזה
ע"פ כלו על בוריו. וכה אר על מעלת החבור הזה הגאון
החכם השלם מוה"ר שאול נ"י אב"ד דק"ק פ"ש דאדר בן תלונגו
הגאון אב"ד דאמדינה יע"א בפקיאת הספר:

מאת השם היתה זאת המלאכה נעצרה עצרו שרים בעלי אסיפה
מקום הניחו לו יהגדר בו ויקרא שם המקום ההוא מח־נים
בעומק פירוש הפליא עצה ובחלקת הלשון עליו רוח־אל רחופה,
על זאת יתפלל כל חכם להלוק כבוד אל משה מנה אחת א־פים
כי זה משה האיש לכבוד ישראל הן כמצנפת על כהן צנופה,
יאריך אל ימיו ויבהיר אורו בשחק, יחשוב קמיו כשחק מאו־נים
הוי כל צמא בואו, דרשו ספרו וקראו, נעמו וראו, נפת נטופה
אב לבן הורהו על לבו כתבהו חק לישראל הוא על כ־פים.

בשנת

בשנה תקמ"ג הוציא לאור העתקת ס' תלים , מלאכה אשר אין ערך אל יפיה . כבר העידו חכמי כל האומות שאין להשוות כל שירי האומות הקדמונים לשירי הכתובים כי אין על עפר משלם , ומזה החזיק את המעודה הזאת בהרחיקו את רוח ספר תהלות ישרא , עומק מחשבות המשורר ונועם מלאכתו בשיריו הטהורים דבר דבר על אופניו . ועשר שנים עברו לו בשקידה נפלאה על ההעתקה הזאת , בשכבו ובקומו ובלכתו בדרך בשא ספר תהלים כרוך עם נייר לבן בין הדפים בחיקו , ובחן כל פעם תכונת רוחו אם לשמחה או לעצב אם לברכה עומד הוא לחרפת מנחלים המה עליו , ולעומת תכונת נפשו בחר כל פעם מזמור כולל ענין מיוחד לה , ויעתיקהו . ומה נעמו דברי ידידי המשורר אשר זכרתיו למעלה , בשבח העתקת הספר הזה וז"ל :

שירי דוד בשנותך לא שנו טעמם , לא המירו ריח ;
כי התלפת שמלותם לבשו בהגה , כלי שיר למנצח ,
עוד שכת בעד יפים נעים זמירות , הריקות מכלי אל כלי ,
האמר ציון : בשפתי יסודתם ; ואדום : לא כן בשלי ;
כי כמים פנים אל פנים כנפיה כנף רננים
בסתר כנפיך —— סלה .

ומי יתן ויקרבו המבינים בינינו לדעת יופי שמי הלשונות הלזה , טעם הלשון אשר נעתק ממנו ומליצת הלשון אשר נעתק בו , או ידעו וידינו כי לא תלמן ישרא , וכי לא בשביל ס' נוחל לתהלות משיחו . הספר הזה הוציא לאור בלשון ותוקיות תשבחות לשמי סבות : א , למען הורות גדולת דוד מלך ישרא בין העמים , כי מלפנים לא ידעו בו כי אם החכמים והמלומדים ביניהם בל"קה והמה מעטים , והעתקות אשר היו להם ולהמונם היה רחויים , כי ע"פ הרוב השחיתו המעתיקים את הענין ויכבירו מלים לפרש דברי דוד מלך ישרא על דברים אשר לא כן ; או מחוסר ידיעתם בלשון ומליצה הרבו שיח וסיג , לא ימלט כם הקורא טעם ועונש . ב למען לא יכבד קריאתו על המעיין , להיותו שירים ערוכים בגדריהם

במלות

במלות שונות וכפל הענין , וצריך המעיין מאוד לדקדוק הלשון
ויושר הכתיבה (תרעהגרהפסי) אשר לי חפצי בלשון תשכנזי
וכתב עברי , כידוע ליודעים . וגם שמר לא נפשו מחסרון
כיס , כי כולהות ספרי העבריים מרופים והקונים מעטים ,
ולא נכאד מחקנו כי כי' לן חסרון רב בתרגומו התשכנזי ,
לכן מכר כתיבת ידו מס' חליט למוכר ספריט בעד ה' מאות
רייכס־טהלר , וכך אמר בדרך שחוק : משה כי' נביא ומורה
לעמו לא ידעתי אם יש לו לשלם נזקי ? אבל דוד מלך ישראל
נגיד ולו הון , הוא ישלים מחסרתי אשר חסרתי בספרי
משה . ולולא נא מות ויקח מחמד לבנו בקטוס בערט ידענו ,
היה לנו העתקת כל ספרי הכתובים על ידו , כי שם נפשר
לעוב עמו , ויחפוץ להורותם דעת , אך בעו"ה עבר עלינו
הכום ערם כלה לעשות מלאכתו , ואין בידינו כי אם העתקת
התורה ום' חליט , ום' שיר השירים בכתיבת יד אשר יודפס
בעו"ה ע"י תנסי חברתינו , שוחרי הטוב והקושים . לדיק
אתה ה' , ישרים דרכיך ! למנות ימינו הודעת , כי עוד
שלש שנים קלנת לחיי הלדיק הזה , מעטים המה , חיש
יעופו , אבל גדולים ורבים המה לתושיה מכל ימי חיין , אתה
הסיבות פועל רב אשר פעל בדבריו האחרונים , לויח לומו ,
לך ולזה לעמך , לדעת חקי משפטי ותורתי , ודברי אשר
שמתי בפיך לא ימושו מפי זרעיך עד עולם , ואחר תאסף
אל עמך .

לבה נא הקורא הנעים ! בגליון יחד ואחקורה את דברי
משה האחרונים , ידעתי כי ורים המה לרוב תנסי
עמינו , כי עמקו מחשבותיו מאוד , ונכתבים בלשון עם זר ,
ובמליצה אשר לא יעמוד עליה כי אם המשכיל המשוקק לדעתם ,
והגיע לפנינו כל ההלטות אשר עליהם יסתעפו הלמודים
הרמים . וגם ידעתי קוצר כחי וכובד המלאכה להעתיק
דברים כאלה , לולי כי בעניני החמונות והדעות , שם כחרבי
ליפיות הלריכים שמירה מעולה לגעת בהם מבלי מכשול . לכן
אחלה פניך , הקורא האהוב ! אם תמלא בם לוזה שגיאה , דון
אותי לכף זכות , ואל תקלה משם בי , כי אם בחסרון כחי ,
והרחני את טעותי לולי תוכל להצדיקו , ולמלאות את החסרון ,

למנס מחמת המקנאים הלורבים בדרך המסחיל כפתנים בין חנוי הלדמה לשוף עקבי ההולכים , לא לפחד , ידעתי תחלואים רבתי בלרות , בשפוך כבוד חיס לארץ , לפס ידעתי גם רפלות למחלה הוחק . לרי בלמתחתי אמה שמו , שומרים לא ידע דבר רע , יסיקו עליו לריו , יפגעו בו ולא ידבקוהו כי סוחרם למקו . בינו וחק ושמעו לח לשר דבר לכם משה בלחרית ימיו .

האדון פאן האהם יוכן למלך פרייסן וכעת לין נלמן לשולחו בחלר דוכס קעלין , חשב עוב על היהודים . ויכתוב ספר מלח דברי חין ומליצה לעובתם *) . ולשר סגב הספר הזה לח ספרי רבינו משה לשר לנו דוברים בו במלמר הזה , נלינ הנה תוכן מחשבותיו , בפרט שידעתי שגם סרוב מבני עמנו לח קראו לוחו , לף בקיאור במרן .

לאחר שהורה המדון פאן האהם כחכם מדיניי , כי יסוב כל טוב וכל לוסר בחכמת והנהגת המדינה ילמיח כשר יפרה וירבה העם , והרבות ידי פועלים מחזיקים בפלך המדינה , כשר יעיד הנסיון במדינתינו מדינת ברלנדינורג , לשר נעשה לארץ לבי ע"י גרים . כי לחרי לשר נתגרשו ממדינות לחרות קשה מלכנו תחת לל כנפיו ויתן להם בשרות ארץ . ועתה הם יושבים שלוש ושקטים וורעים וקוצרים ברנה , המה הפכו ארץ לחיתה ומלחה לבן ללהים ; פתח לת פיו בלמרי ספר להפרות יפע ישרלל לומור : מדוע נשלך לחרי גוויני עם הקדוש לנו , ויושב בחיק ארלנו ? מדוע נביט למרחוק לקרוב דרור למנורתי ברפת ושוויץ , ולא נעזור עם היושב בינינו ? מדוע נשנח לחינו בלבבנו על לא דבר ? כי מה עשו לנו היהודים החמלנים הללה למען נגרש מושב מסחפה בחלפ ארלנו ? — רחו נח כל ישרי לבב ! כי עול בקרבנו , וכי נסבנו לחור מחקי החכמה והדת והיושר , להדיח לת העם הזה בידינו , ובהחרימו מכל מלחכה וכל חכמה , כי עתה לת השחרנו לו מקום למנוח טרף לנפשו כי לם במסחור ובמרכולת לשר ירבה העושי והמחסור בין בעליו , וגם לת חלב הלרץ ימץ , בהסחרו בכספו למתו בנשך ובמרבית ; ולם רמי' לידו ובפעל כפיו ינקם הלל מידינו היקה המכשלה , כי תנחנו

סיינו

---

*) איבר דיא בירגרליכע פרבעסרונג דער יודן .

היינו בעוכריו / והודענו לו תכלית הספלות / מאסנו בו /
והחדלנוהו מהיות לנו מיל לעשות עם בחרן בזרועינו הנטוי /
עלינו / ובעול הסר שמנו על שכמו מיום גלה מחת ממלכתינו •
נוכחה לחי ! מה לעשות לעם הזה להיות חפצי בכל למוד ובכל
מלאכה כאחד ממנו • דרשו מספע וחדלו הרע לחים ישראל /
וקרקו כזרון מעשיו / גם בחכמה גם במלאכה גם במוסר
ותוכי / לח נופל מכל העמים • בחנו דברי ודעו כי לח לעוכת
וחלוש העם הזה לבד לחנכי דורם / כי חם טובתינו ועוכת מדינתינו
לחי מבקש • זה לי שנים רבים הסר לחנכי שוקד על החקירה
הזאת / ולח מלחתי רגל ישרה ולרח שכל להגדיק לת רוע
מעללנו נגד לחינו הנדכחים תחת שבטנו • ושם תענו לותי
דבר לחמור : לח לחנחנו כי חם חוקי ומשפטי וניחוסי והנהגות
העם הזה שכניד עליו לת עולו / כי חנשו ומועדיו חדשיו
ועלרותיו יעלרוהו מלחמוך לת מלחכתו כרחוי ולערוף לחם
חקו בעבודתו ופעולתו / ורוב מנוחתו וחקיו היו לו לפוקה
ולחבן נגף בדרך המלחכותי והמדיני ? חלילה לכם / טרם
קלדקו בדבריכם עשהו חפצי כחד העמים וקרקו כי לח נרפים
המה / ותחת החדלו יום לו יומים ממלחכתו עבור חגו ומועדו
ירבה בחריצתו ויכפיל עבודתו למען ימלח חסרונו / ויהי לתקופת
הימים ורוב עבודתו תמלים לו ימי מנוחתו • לן חניחם לשמוע לי
להתחבק יחד ולדרוש טובת העם הזה / ימים ידברו ושנים
יודיעו חם לח רווח ויסע רב יעמוד לכם / ותסתחק גם לעוכת
הכללי וקיום המדינה / כי נחמנה רוחו חת מלכו וחרצו •
ועוד הרבה לדבר על דבר דין ישרחל ומשפטיו / חמנם חין
כחן המקום להחריך / וביחוד כי חניע דבריו הלזה להלן בחחד
מחכחבי רבינו משה / והמשכיל ידע מתשובת החכם ר' משה
חת מחשבות החכם פחן דאהם / לכן לח חחריך עוד בספור
הזה / כי חם תבקש מכל חים ישרחל היודע לקרות לשון
תשכנזי / חו מי שים לו חים מבין בלשון הזה / להרות חו
להקרות לפניו חת דבריו על פני כלם בעיון ובשקידה / כי
רוב דבריו הם כנים ונחתיים בנויים על משפטים ישרים ושכל רב •

ההתימה בחדש אדר שני הבע"ל •